

SZAMUELY LÁSZLÓ „VÁLTOZÓ STRUKTÚRA, VÁLTOZÓ IPARI TÁRSADALOM” CÍMŰ KÖNYVÉRŐL

KOPINT-DATORG Rt. Budapest 1992

Szamuely László új könyve — a szerzőtől megszokottan, ezúttal is — izgalmas problémákkal foglalkozik és olyan témákat tekint át, amelyek nemcsak gazdasági fejlődésünk jövőbeli útvonalát jelölik ki, hanem hiánycikknek számítanak a magyar szakirodalomban. Jó lett volna, ha az elmúlt évtizedben több hasonló színvonalú tanulmányt, könyvet olvashattunk volna a jóléti társadalomról, az ipari demokráciáról, és bizony jó lenne, ha Szamuely könyve nyomán a szakemberek sokkal több figyelmet szentelnének ezeknek a témáknak. A könyv éppen jókor, jó időben jelent meg: fontos kérdések összefoglaló áttekintésével hozzásegíti a szakembereket és az érdeklődőket is, hogy közelebb kerüljenek ahhoz az elmülethez, amelynek gyakorlati problémáit egyre kevésbé kerülhetjük meg.

A szerző az ipari társadalmak címszó alatt a modern gazdaságok fejlődésének néhány fontos kérdésével foglalkozik. Áttekintést ad a szolgáltató szféra növekedésével, gazdasági túlsúlyának kialakulásával kapcsolatos fejlődési tendenciákról és elemzésekről, majd a szorosan vett ipari demokrácia kérdéseit, a vállalati döntések demokratizmusának, a dolgozói részvételnek a problémáit taglalja, végül a jóléti állam szerepét elemzi.

Az első fejezetben azt fejt ki a szerző, hogy a szolgáltatások arányának növekedése a modern gazdaságban elkerülhetetlen tendencia. Ez azonban közel sem jelenti azt, hogy az ipar fontossága, jelentősége háttérbe szorul. Sokkal inkább arra mutat rá, hogy termelékenységének növekedésével az ipar egyre kevesebb munkaerőt foglalkoztat, miközben a szolgáltatások termelékenysége nem, vagy csak igen lassan növekszik. Itt egyre több ember dolgozik, s egyre nagyobb a költség. A fejlődés a szolgáltatásoknál inkább a minőség terén jelentkezik. Azt is megtudhatjuk, hogy ezt az átrendeződést számos egyéb strukturális folyamat (pl. a nők nagyobb arányú foglalkoztatása) is kíséri.

A második fejezet bizonyos mértékig elkerülhetetlen folyamatként mutatja be az ipari demokrácia kialakulását, a vállalatban belüli demokratizálódást. Ennek persze számos változata, megoldása létezik a világban, a felső szintű döntési pontokon való részvételtől a kollektív szerződésen keresztül az üzemi tanácsokig. Egyik megoldás sem tökéletes, mindegyiknek vannak előnyei és hátrányai, és az egyes országok, országcsoportok történelmi helyzetük folytán és a politikai irányzatoktól függően is más és más megoldásokat fejlesztettek ki.

A harmadik fejezet témája a jóléti állam, amely fogalmilag nálunk a szociális piacgazdaság címszó alatt jelenik meg. Ez az egyik legellentmondásosabb fogalom, hiszen a szociális és a piaci részben egymásra szorul, részben pedig egymás ellen hat.

A piaci folyamatok a gazdaság kiépítését szolgálják, hozzájárulnak a növekedéshez. A kiéleződő szociális feszültségeket azonban csak a jóléti állam redisztribúciós mechanizmusai tudják kompenzálni. A túlzott redisztribúció fékezi a gazdasági növekedést, sőt, magának a jóléti költségeknek a gazdasági alapját ássa alá. Miközben a jóléti állam működtetése megkérdőjelezhetetlen, irreverzibilis, a konkrét megoldások szokszor változnak, és olykor ciklikusan, hol a piaci, hol a szociális elemek javára történik az elmozdulás.

A könyvnek konkrét tartalmán túl üzenete is van számunkra. Például az első fejezet arra figyelmeztet, hogy hiába történt a gazdaságban elmozdulás a szolgáltatási szféra irányában, az a típusú termelési leépülés és szolgáltatási fellendülés, ami az elmúlt években nálunk végbement, nem ugyanaz, mint amit tőlünk nyugatra látunk. Az ipar leépülése nem a termelékenység növekedése miatt következett be. A szolgáltatások súlyának növekedését, a vállalkozások megjelenését a szolgáltatási szférában pedig olyan, szintén konjunkturális feltételek és motivációk serkentették, mint a kisbefektetés és az aktuálisan realizálható nagyobb haszon, valamint kisebb kockázat összefüggése. Eközben azonban a nagy állami szolgáltató rendszerek, amilyen a közlekedés, az oktatás, az egészségügy, felélik saját bázisukat. Azt mondhatjuk tehát, hogy a látszatra korszerű tendencia mögött rejlő valóságos tényeknek nem sok köze van a magyar gazdaság kívánatos fejlődési irányához.

A második fejezet üzenete számomra az volt, hogy a különböző demokratizálási megoldások nagyon komoly politikai tartalommal bírnak. Így talán nem értelmetlen elgondolkodni arról, hogy miért kap ma preferenciát a munkavállalói részvényprogram, miközben a szakszervezetek hatalmi pozíciója kedvezőtlen. Lehet, hogy azért, mert egy szakszervezet mindig ellenhatalmi pólushént működik, ezzel szemben a részvényprogramoknak igen gyakran a meglévő struktúrát erősítő, legitimáló hatásai is felfedezhetők.

A harmadik fejezet üzenete pedig az, hogy a jóléti állam kiépített intézményeit és redisztribúciós mechanizmusait lehet változtatni, egyes elemeit visszább szorítani, az állampolgárok hozzájárulását lehet növelni, de magát a rendszert nem lehet alapvetően megváltoztatni vagy leépíteni. Ezt a társadalom nem tűri el, és igen nagy a veszélye annak, hogy a drasztikus lépések a gazdaságot is destabilizálják.

Végül megjegyezném, hogy a mű kifejtése némileg egyenetlenre sikerült. Mintha a három, jellegében eltérő fejezetet a szerző nem tudta volna megfelelően összehangolni.

Az első fejezet talán túlságosan sok adattal, száraz statisztikával lát el bennünket, az érvek—ellenérvek és elemzések itt visszafogottabbra sikerültek.

A második fejezet első része inkább tankönyvi jellegűre sikeredett, felsorol, ismertet. A második részében aztán elkezdi a szerző az igazi elemzéseket. Talán itt ismertem rá leginkább arra a Szamuely Lászlóra, akinek műveit szeretem és élvezettel olvasom.

A harmadik fejezet számomra túlságosan elmélkedő—filozófáló jellegű, egyes helyeken kifejezetten hiányoltam a tényeket és az érveket.

Összességében azonban a könyvet érdemes elolvasni, és feltétlenül ajánlom érdeklődőknek, szakembereknek egyaránt.